

Historioitsijoiden itseymmärrystä etsimässä

Katja Huumo

"Ihailen jokaista tutkijaa, joka lopulta saa aikaan yhdenkin järkeväen lauseen", totesi dosentti Irma Sulkunen Suomen Akatemian Tieteen ja tiedepolitiikan tutkimusohjelman joulukuussa Helsingissä järjestämässä historiaseminaarissa. Sulkunen viittasi ajatusten sekasotkuun, joka kasvaa tutkijan pysähtyessä pohtimaan omaa rooliaan. Alunperin yksinkertaiselta vaikuttanut kirjoitustyö mutkistuu huomattavasti, kun tutkijasubjektin asemaa ei pidä itsestään selvyytenä.

Seminaarin teema "itseymmärrys ja uudistuminen" herätteli historioitsijoita pohtimaan, miten päästä irti koulutuksen ja vallitsevien käytäntöjen muovaamasta tutkijan roolista. Tieteiden talolla 30 läsnäolijalle puhuneet tutkijat näyttivät olevan valmiita luopumaan historiantutkijoiden harteilla lepäävästä objektiivisen oraakkelin viitasta, jonka kantajalta odotetaan kykyä paljastaa perimmäinen totuus kurinalaisen lähdeytöskentelyn avulla. Puheenvuoroissa korostuivat tutkimustyön inhimilliset piirteet, kuten riittämättömyyden tunne kaikenkattavan tietovyyryn alla.

Irma Sulkusen mukaan tutkijalla on velvollisuus pohtia mikä ja kuka hän on, ja mitä hän haluaa tutkimukselta. "Kuvitteellisen tutkimustodellisuuden ylläpito on helppo tapa pysyä kilpailussa mukana. On vaivatonta rakentaa kauniita selitysmalleja, jotka eivät vastaa mennyttä todellisuutta. Tutkimus ei saisi olla mahdollisimman oikeaoppisesti suoritettu oman älykapasiteetin osoitus rahoittajille ja toisille tutkijoille." Sulkunen toivotti tervetulleeksi vaihtoehdoisen "Sveitsin armeijan linkkuveitsi -metodin", jossa terää vaihtamalla kokeillaan, aukeako menneisyydestä odottamattomia ovia.

Vanhoja ajatuskaavoja on vaikea tunnistaa ja vielä vaikeampi vastustaa. Sulkunen korosti normaalia järjenkäyttöä ja viisaan tietäjän naamion riisumista. "Ideologioihin pääsee käsiksi ainoastaan yksinkertaisella arkijärjellä. Kun ideologia puretaan arkitodellisuuteen, se alkaa näyttää hassulta. Tutkimusta eteenpäin vievä keskustelu syntyy puutteista, ei siitä että joku on viisas ja tietää kaiken."

Historiaperinne viiteapparaatin kahleissa

Psykohistorioitsija Juha Siltala kiinnitti puheessaan huomiota suomalaisen historiaperinteen tapaan tukeutua aukottomaan viiteapparaattiin, joka on keino kieltäytyä vuorovaikutuksesta ja yhteisöllisyydestä. Lähdeviitteiden oikeaoppinen käyttö pakottaa toisen taipumaan vanhaan kaavaan, sillä se ei anna tilaa uusien asioiden esittämiselle. Vaihtoehdotoin ajattelu suljetaan asiaankuulumattomana yhteisön ulkopuolelle.

Autoradiosta tullut joulupukki kuunnelma oli herättänyt Siltalan pohtimaan puhettavan muutoksen ja kysymisen merkitystä. Pitkäkestoisen monologin tauotessa puhe ei ainoastaan pysähtynyt, myös puhujan ääni muuttui. Vetoava, uudenlainen puheakti antoi uudelle tilaa ilmetä. Siltala peräänkuulutti historioitsijoilta rohkeutta pysähtyä kysymään väitteiden esittämisen lomassa. Nykyisessä historiaperinteessä toistuu Siltalan mukaan "varhaiskypsän lapsen teema", jossa julkituotu ymmällään olo nähdään puutteellisuutena, ja sitä ollaan valmiita käyttämään hyväksi. "Tämä on kohtalokas kulttuurivamma", Siltala huomautti.

Siltala kaipaa tutkimustyöhön leikinomaisuutta ja oman kokemuksen läsnäoloa. Nykyisellään tutkimuksesta puuttuvat oma tila ja tunteet. "Ryppyotsaisuus joutaa pois tiedon prosessoinnista. Tilalle tulisi saada henkistä tilaa, jossa itsekin uskaltaa liikkua. Kehotan opiskelijoitakin yhdistämään kokemansa ja lukemansa, kunhan tekevät sen kurinalaisesti. Suljetut selitysmallit voivat yhdistyä uudella tavalla, kun ihminen herää huomaamaan oman roolinsa todellisuuden rakentumisessa. Vapaa assosiointi erottaa historian tavallisesta virkamiestieteestä, tässä ammatissa kun tulostittajien kauhuksi uudet ajatukset tuppaaavat tulla lähes säännönmukaisesti virka-ajan ulkopuolella."

VTT:n tutkija Hannes Toivanen kritisoi historioitsijoita, joilla on monopoli omaan menneisyyteensä. Toivanen peräänkuulutti vaihtoehtoa suomalaiselle historiankirjoittamisen historialle.

jossa tutkimuksen kohde tarkastelee itseään oman tieteenalansa menetelmillä. Kuvaus keskittyy tavallisesti tapahtumahistorialliseen jatkumoon, jossa siirrytään aikajärjestyksessä virkanimityksestä toiseen ja luetellaan julkaisut. Kun uusikin tutkimus tehdään vanhoilla menetelmillä, laajennukset ovat temaattisia aluevaltauksia.

Perinteisen historiankirjoituksen historian tilalle Toivanen tarjosi tieteen tutkimuksen metodikkaa, joka eroaa tiedonintressiltään perinteisestä lähestymistavasta. Tieteentutkimus siirtää painotuksen kontekstuaalisuudesta kohti tekstikriittistä sisällön analyysia ja tutkijan toiminnan tarkastelua. Tekstianalyysi keskittyy sekä tutkijasubjektin että lukijakunnan osuuksien arviointiin merkitysten rakentumisessa. Lähestymistapa pakottaisi Toivasen mukaan tutkijan aktiivisesti pohtimaan rooliaan tieteenalan sisäisten sääntöjen rajoittamassa maailmassa. "Työn lähtökohdat on nostettava tarkemmin esiin ja avoimesti kerrottava, mihin tutkija haluaa tutkimuksessaan päästä."

Historiankirjoituksen pitkä yksinpuhelu kumoon

Dosentti Karl-Erik Michelsen vertasi suomalaista historiankirjoitusta junaan, joka kulkee horjumatta samoilla raiteilla. Michelsen näki mielellään junan suistuvan kiskoiltaan, jotta kotimaisen historiankirjoituksen pitkä yksinpuhelu keskeytyisi. Tradition selkärankana toimii valtion, politiikan ja aatteen kolmisidos, ja sen nikamia ovat yleisesti hyväksytyt historian käännekohtat, kuten Suomen liittäminen Venäjän yhteyteen, itsenäistyminen ja talvisota. Kun syy-seuraussuhteet ovat aina ennalta määriteltyjä, ei uutta tietoa pääse muodostumaan. Michelsen vertaa tutkimuksen ja vanhojen selitysmallien suhdetta kiven heittämiseksi veteen, jonka pintaan muodostuu yhä suurenevia renkaita. "Kun suvaitsevaisuus kasvaa, useampia ryhmiä tulee tutkimuksen piiriin. Nykytutkimus on tuonut uusia ihmisryhmiä kuten kansan, naiset ja prostituoidut mukaan traditioon. Tulokset näyttävät kuitenkin ennaltaan tutuilta, koska ne liimataan poikkeuksetta vanhan päälle. Miksi esimerkiksi kansalla on oltava valtiollinen historia?"

Michelsenin kuvaama suomalaisen historiankirjoituksen epistemologinen rappio selittyy syvässä istuvalla kansallisen historiankirjoituksen traditiolla, keskustelun ja keskustelufoorumien puuttumisella ja akateemisen koulutuksen kaavamaisuudella. Michelsen kritisoi yliopistoa, jossa ensimmäisen vuosikurssin historianopiskelijat sosiaalistetaan vallitsevaan historiaparadigmaan luottamalla heillä Suomen historian Pikkujätti-iläistä ja opastamalla heidät soveltamaan viitekehystä käytännön tutkimustyössä proseminaarin lähdepositivismiin kannustavassa ilmapiirissä.

Michelsen ei kiistä olevansa itsekin vanhan kaavan tuotos, mutta kaipaa siitä ulospääsyä. "Maailma on muuttunut, eikä kansainvälisyys enää uhkaa Suomea. Nokia oli ainakin vielä viikko sitten Euroopan suurin yritys. Isestä tuntuu hassulta tutkia vanhalla tavalla. Miksi historian tutkimuksen pitäisi pitäytyä vanhassa, kun muut tieteenalat muuttuvat maailman mukana? Olisimme onnettomia lääkäreitä, jos souvaisimme vielä 1800-luvun välineillä", Michelsen toteaa.

Lähdepositivistit tiedon vartijoina

Michelsenin jälkeen puhunut Ilkka Herlin ilmoitti ensi töikseen olevansa edellisen puhujan parhaana kansallinen historioitsija. Herlin ei kuitenkaan suostu jäämään vanhan junan vietäväksi. "Tieteentutkimuksen menetelmät pilaavat onneksi vaalimamme kansallisen kehikon, joka muokkaa menneisyydestä selviytymistarinan. Oma tilanne on pakko nollata ennen tutkimukseen ryhtymistä. Itseäni kiinnostaa tietää, mitä oikein teen. Uusi näkökulma tuo mukaan epävarmuuden, satunnaisuuden ja riskit."

Herlin kiinnitti huomiota mekanismeihin, jotka eristävät tutkijan kohteestaan. Tieteellä tehdään rajaa pelottaviin seikkoihin, joihin halutaan vain steriili kosketus. Kansallisen historiakehikon tapainen tutkimuskoneisto pyrkii eristämään elämyksellisyden ja tutkijasubjektin osallistumisen tapahtuneeseen. Tällöin ikävät asiat saadaan pidettyä itsestä loitolla. "Meihin on istutettu tiukasti Suomen kansan selviytymistarina, jota normaali arkistotyö väsymättä vahvistaa. Arkistoista löytyy kehitys, jota pidämme ainoana totuutena. Arkistoihin täydellisesti nojaava tiede tuottaa vain halutunlaisen kuvan kehittyvästä länsimaisesta suomen kansasta. Lähdepositivistit ovat tiedon vartijoita." Muutamien tutkijoiden

harjoittama poleemisuus ja lähdeviitteiden täydellinen poisjätö eivät saa Herliniltä siunausta vaihtoehtoisena historiatutkimuksena. "Tutkimusta tukeva kansallinen kehikko on sama, vaikka arkistotyö tehdään näkymättömäksi. Työn aloittaminen puhtaalta pöydältä vaatii kaiken entisen kyseenalaistamista. Tätä ei ole vielä tehty. Jos yliopistolta otetaan pylvää pois, se romahtaa."

Puheenvuorojen jälkeisessä paneelissa pohdittiin mm. teorian merkitystä, historiantutkimuksen ja luonnontieteiden suhdetta sekä ideologioiden merkitystä historiankirjoitukselle.

Kirjoittaja on toiminut Tieteen ja tiedepolitiikan tutkimusohjeman tutkimusassistenttina.

